

“Fikrî İktidar”sızlığın Dayanılmaz Ağırlığı

Nazım Mutlu¹

Bilindiği gibi insanlık tarihinin köşe noktaları, nedenleri ve sonuçlarıyla benzeşik gerekçeleri olan çatışmalar toplamından oluşuyor. Durum öteden beri bizde de farklı değildir. Çağdaşlaşma atılımları sırasında çatışmaların yaşandığı en sert, en kapsamlı alan da eğitimdir. Bu da doğaldır, çünkü toplumsal sınıflarla onlara özgü öğretilerin siyasal-toplumsal iktidarlarını sağlamlaştırıp kalıcı duruma getirmelerinin en etkili aracı eğitimdir. Bu bağlamda yakın tarihimizin eğitim alanında yaşanan çatışmalarını özetle anımsayacak olursak; eski-yeni, medrese-mektep, din-bilim, doğu-batı, ilericilik-gericilik, âlim-bilgin... gibi kavramlar aracılığıyla süren derin bir süreçle karşılaşırız.

İktidarsızlığın Nedenleri

Bu kavramlardan oluşan ekseninde günümüze dek süregelen çatışmaların bizdeki geçmişi 18. yüzyıl başlarına dek uzanır. Ama sıbyan (ilkokul) okullarından rüştiyelere (ortaokul), idadilerden (lise) mektebi âlilere (yüksekokul) dek eğitim alanını kuşatan medrese zihniyetinin egemenliğini yitirmeye başladığı 19. yüzyıl ortalarından bu yana kimi kez örtük biçimde kimi kez açıkça süren inişli çıkışlı çatışmalarla iç içeyiz. Osmanlı'nın son yarım yüzyılında,

¹Emekli Öğretmen

toplumsal çöküşü durdurmak için medrese odaklı geleneksel anlayışa karşı mühendislik okullarının, mahalle mekteplerinin, rüştiye ve idadilerin, darülfünunun (üniversite) seçenek olarak ortaya çıktığını görürüz. Bizde yaklaşık bin yıllık geçmişi olan medrese geleneği, eylemsel (fili) olarak önce 2. Meşrutiyet'le, ardından Cumhuriyet'le sonlandırılmıştır. Ancak konuyla ilgili araştırmalar, medrese odaklı geleneksel eğitim anlayışının çok daha önceleri, 16. yüzyıldan başlayarak önce duraklama, sonra gerileme ve ardından da çöküşe geçtiği görüşünde birleşir. Yine araştırmacılar, işin birçok ayrıntısı bir yana, çöküşe giden sonucu iki ana nedenle açıklarlar: 1. İzlencelerden adım adım felsefe, tıp, fen, hendese, riyaziye gibi akla ve bilime dayalı derslerin çıkarılıp din-inanç ağırlıklı derslerin ağırlık kazanması. 2. Gerek öğretim kadrosu gerekse yönetim düzeyinde liyakatın/niteliğin terk edilmesi. Bu durum, 16. yüzyılın bilimde önde gelen adlarından **Kâtip Çelebi**'nin şu yakınmasında bütün açıklığıyla görülebilir: “*Lâkin nice boş kafalı kimse-ler İslâmîlığın başlangıcında bir maslahat için ortaya konan rivâyet-leri görüp cansız taş gibi -akıllarını kullanmadan- salt taklit ile donup kaldılar. Aslını sorup düşünmeden red ve inkâr eylediler. Felsefe ilimleri diye kötileyip yeri- göğü bilmez câhil iken bilgin geçindiler. Onlar, (...) yere ve göğe bakmayı öküz gibi göz ile bakmak sandılar.*” (Mizan’ül Hak, s. 9)

Kısaca, Batı'daki gelişmelerin aksine medreselerde geçmişin eskiyen bilgileriyle yetinme ve bunları sürekli yineleme yolunun tercih edilmesi nedeniyle bu okullar yalnızca -içeriği tartışmalı- din derslerinin okutulduğu kurumlara dönüşmüştür. Bu durum zamanla öylesine köklü bir geleneğe dönüşür ki medreselerin ıslahı konusunda ciddi çalışmaların yapılmaya başlandığı 2. Meşrutiyet döneminde medrese programlarına Coğrafya, Tarih ve Fen Bilimleri'nin alınabilmesi için bile bu derslerin okutul-

masının şer’i hükümlere uygun olduğuna ilişkin şeyhülislam fetvasına gerek duyulmuştur.

Yakınılan Durum

Gerçek bu iken Cumhuriyet sonrasında öğretisel (ideolojik) besinini Selçuklu-Osmanlı yüzyıllarında arama geleneği oluşturan sağ iktidarların günümüzdeki son temsilcisi, sorunu “medrese-mektep, din-bilim, eski-yeni...” gibi kavramlarla adlandırmasa da eğitim alanındaki çatışma zeminini bu temelde sürekli canlı tutarak karma, bilsimsel, laik, çağdaş eğitimle ilgili kazanımları bütünüyle yok etme peşindedir.

Taşları 2. Dünya Savaşı’nın bitimiyle döşenmeye başlayan ve özellikle 12 Eylül darbesinin yarattığı iklimde hızlanıp AKP iktidarına dek önemli kazanımlar sağlayan Karşıdevrimci çizginin özellikle son 15 yıl içinde sergilediği tutum, artık kılıcını gizleme gereği duymadan bir açık savaşın türlü örnekleriyle önümüzdedir.

Okullarda yaşanan uygulamalardan, farklı düzeylerdeki kimi yöneticilerin demeçlerinden, ders izlenceleri ve kitaplarıyla ilgili zincirleme değişikliklerden, FATİH gibi nerede başlayıp nerede ve nasıl bittiği bilinmeyen türlü tasarımlardan, dinci vakıf ve derneklerle yapılan sözleşme ve onlarla sürdürülen tasarımlardan bu bağlamda verilebilecek sayısız örnek vardır. Ama çokça bilinen bu tür örnekleri sıralamak tansa son 5-6 yıl içinde dillendirilen şu görüşleri yeniden anımsamak, sanırım olguyu açıklamak için yeterlidir.

Şöyle:

“Maalesef eğitimin niteliği konusunda istenilen yerde değiliz. Bilgi temelli ekonomi ile bizi ön saflara taşıyacak eğitimi hedeflemeliyiz.” (R. Tayyip Erdoğan, 18 Eylül 2014, TÜSİAD Toplantısı)

“Bu konudaki (eğitim) tüm hassasiyetlerime, tüm gayretime rağmen maalesef geldiğimiz yer kesinlikle benim arzu ettiğim, hayal ettiğim

yer değildir.” (R. Tayyip Erdoğan, 19 Haziran 2015, TÜRGEV’in 2015 Mezuniyet ve İftar Programı)

“Ülke olarak çok önemli mesafeler kat ettik. Ancak bu süreçte eğitimde ve kültürde hedeflediğimiz noktaya gelemediğimizi üzümlere söylemek istiyorum.” (R. Tayyip Erdoğan, 26 Aralık 2015, Birlik Vakfı 30. Yıl Kutlamaları)

“Biz 14 yıldır, kesintisiz hamdolsun siyasi iktidarız ama hâlâ sosyal ve kültürel iktidarımız konusunda sıkıntılarımız var. Elbette çok sevindirici, ümit verici gelişmeler yaşandı, yaşanıyor.

İmam hatiplere olan ilginin artması, tüm okullarda Kur’an-ı Kerim, Siyer-i Nebi, Osmanlıca gibi derslerin seçmeli olarak okutulması başlı başına çok güzel şeyler. Bunlar önemli gelişmeler. Bununla birlikte ülkemizin ihtiyacı, milletimizin talebi, bizim hayatımız olan nesillerin yetiştirilmesi konusunda hâlâ pek çok eksikimiz bulunuyor. Dilimizden tarihimize kadar birçok alanda ecdadımıza ve kültürümüze duyulan husumetin ürünü bir yaklaşımla hazırlanmış olan müfredatlar daha yeni yeni değişiyor. Medyadan sinemaya, bilim ve teknolojiye kadar pek çok alanda hâlâ en etkin yerlerde ülkesine ve milletine yabancı zihniyetteki kişilerin, ekiplerin, hiziplerin bulunduğunu biliyorum. Açıkça söylemek gerekirse bu durumdan da büyük üzüntü duyuyorum.”(R. Tayyip Erdoğan, 28 Mayıs 2017, Ensar Vakfı 38. Genel Kurulu)

“Gerçek iktidarın fikri iktidar olduğunu iyi biliyoruz. Tek tek bireylerden başlayarak toplumun tamamına uzanan fikri iktidar yolu zor ve zahmetli bir süreçtir. Kendimi bu konuda mahzun hissediyorum. 18 yılda her alanda tarihi eserlere ve hizmetlere imza attığımızı, ama eğitim ve kültürde arzu ettiğimiz ilerlemeyi sağlayamadığımızı düşünüyorum.”(R. Tayyip Erdoğan, 19 Ekim 2020, İbn Haldun Üniversitesi Külliyesi Açılış Töreni)

Değişmeyen Ezberler

Eğitimde, kültürde kendilerine dek başarılı olunamamasının nedeni bellidir: **“Dilimizden tarihimize kadar birçok alanda ecdadımıza ve kültürümüze duyulan husumetin ürünü bir yaklaşımla hazırlanmış olan müfredatlar...”**

Söylenenlerin daha anlaşılır çevirisi şudur: Dilde Arap alfabesinin terk edilmesi, kültürde medreselerin kapatılması! Böyle bir kesinti yaşanmasaydı, şimdi çok daha ilerilerde olacaktık!

Eğitim, kültür, dil gibi birbirleriyle iç içe yürüyen yapılarıdaki dönüşümleri tarihsel gelişiminden koparıp kuru bir düşmanlık duygusuyla görmenin dışavurumudur, yıllardır süren bu tür ezberler. Çünkü henüz Cumhuriyet kurulmadan, 20. yüzyıla girildiğinde medreselerin zaten kendi kendini tükettiğini ya gerçekten görememek ya da görmezlikten gelmektir söz konusu olan. (Çarpıcı bir örnek olması bakımından, sıkça kullanılan şu bilgiyi anımsayalım: XVI. yüzyılda Sahn Medreselerinde müderrislik yapmış ulemânın kaleme aldığı çeşitli alanlara ait toplam 189 yapıttan ancak 20’si pozitif bilimlerle ilgilidir. Toplam yapıt sayısı XVII. yüzyılda 32’ye, XVIII. yüzyılda ise 13’e düşerken aralarında pozitif bilimlerle ilgili olanı bulunmamaktadır.)

Durum yazıda da farklı değildir. 600 yıldır Arap alfabesiyle sürdürülmeye çalışılan yazılı kültürde duvara dayanıldığını, Latin alfabesine doğru gidişin -üstelik İkinci Abdülhamitli yıllarda- başladığını bilmemenin, şayet biliniyorsa konuyu kasıtlı çarpıtmanın, gerçeğin üstünü ısrarla örtme çabasının ürünüdür bu tür yaklaşımlar.

Başından beri ve üstelik yalnız eğitimin doğrudan kendi aktörleriyle değil; Diyanet, valiler, kaymakamlar, genel ve yerel yeşil sermaye temsilcileri, tarikat ve cemaatler gibi birçok destek birimleriyle yüklenildiği halde hâlâ alana egemen olamamanın yarattığı rahatsızlığın itirafıdır dillendirilen. Beklentinin adresiyle ilgili de herhangi bir tereddüde yer olmasa ge-

rek. Çünkü adres, üstteki 28 Mayıs 2017 günlü demecin satır aralarında verilmiştir: **“Elbette çok sevindirici, ümit verici gelişmeler yaşandı, yaşanıyor. İmam hatiplere olan ilginin artması, tüm okullarda Kur’an-ı Kerim, Sıyer-i Nebi, Osmanlıca gibi derslerin seçmeli olarak okutulması başlı başına çok güzel şeyler. Bunlar önemli gelişmeler.”**

Zorunlu Sonuç: “Fikrî İktidarsızlık”

Cumhurbaşkanının söylediğine yeterince kulak verilmezse bu nokta atlanabilir ve söz konusu

başarısızlıktan örneğin uzun süredir üniversitelerimizin ilk 500’lerde yer alamaması, YKS, TEOG gibi ulusal ve PISA, TIMSS gibi uluslararası sınavlarda yaşanan gerilemeler, eğitime erişimde alt ve üst sınıflar arasındaki makasın sürekli açılmasının oluşturduğu çelişki, öğretmen niteliğinde yaşanan düşüş, sistemin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri kazandırma yerine ezberci, sınav odaklı olması gibi topluca eğitimdeki nitel gerilemeler anlaşılabilir. Oysa yakınma konusu olan, bu çerçevede oluşan sonuçlarla ilgili değildir. Yakınma konusu; dokuz koldan yüklenildiği halde eğitimi, kültürel-sanatsal dokuyu siyasal iktidarı kalıcı kılacak içerikte dönüştürememekle ilgilidir. Dahası, yakınılan durum; giydirilmek istenen “siyasal İslam” giysisinin toplumsal tabanda beklenen karşılığı bulamamasıyla, adı ne olursa olsun bütün okulları imam hatipleştirememekle, medreseleştirememekle ilgilidir. Yani bir türlü “fikrî iktidar” olmayı sağlayacak nitel ve nicel dönüşümü sağlayamamakla ilgilidir ki, yanlış da değildir.

Başarısızlığın somut belirtilerini, örneğin sürekli ve her anlamda desteklenen imam hatiplerin üniversiteye girişlerde başarı sıralamasında alt sıralardaki yerinin değişmemesinde, yeni bina ve derslikler eklenmesine karşın son üç dört yıldır bu okullara kayıtların düşmesinde, hatta imam hatip öğrencilerinin din ve inançla

ilgili değer yargılarında yaşanan sarsılmalarda, din-inanç odaklı seçmeli derslerin ancak dayatmalarla uygulanabilmesinde, yöntem bu olunca da genç kitlede iktidar partisine karşı yükselen antipatide vb. görebiliriz.

Siyasal iktidarının 19. yılını sürdüren AKP ya da daha kapsamlı adlandırmayla karşıdevrim kadrosunun var olan yapısı ve konumuyla bilimsel, laik, aydınlanmayı temel alan bir eğitimi amaçlaması ve bu amacında da başarılı olması elbette düşünülemez. Ama aynı yapının kendi beklentilerine uygun bir eğitsel, kültürel ve dolayısıyla düşünsel başarıya ulaşması da düşünülemez, düşünülmemeli. Bunun nedeni de **Efesli Heraklitos**'un 2500 yıl önceki özlü sözündedir: *"Aynı suda iki kez yıkanılmaz!"*

150 yıl önce sıbyan mekteplerinin açılması ileri bir uygulamadır. Ama bugün aynı ad ve içerikle aynı işe kalkışmak gericiliktir, çağdışıdır ve toplumsal karşılığı yoktur. 16. yüzyıl ortalarına dek medreselerin ilerici işlevleri olmuştur; ama bugün bu tür kurumlar ve izlencelerle bugünün insanına, dünyadaki gelişmelere, ülkenin gerek duyduğu katma değere eklenebilecek zerre katkı yoktur.

Karşıdevrim iktidarlarının en köktenci ve en sert son temsilcisinin göremediği ya da görmek istemediği budur. Arabayı sürekli yokuşa sürmek, suyu tersine akıtmaya çalışmak...

Olmayacak, Çünkü...

Bu kapsamda yaklaşık yirmi yıldır izlenen yıkım çabalarını görmek gerekmez mi, sorusu akla gelebilir. Elbette gerekir: Yılların birikmiş sorunlarına yenilerinin eklenmesi, bütün eksiklikleri ve yetersizlikleriyle işleyen ağır aksak gidişin durdurulması, sistemsizliğin sisteme dönüştürülmesi, arabanın geri viteste işlemesi gibi.

Bütün olup bitenlere karşın, "kılavuzu bilim" olmayan iktidar tasarımları (projeleri) tarihsel akışta kısa süreli kazanımlar elde edebilir; ama hiçbir zaman kalıcı başarı sağlayamayacaktır. "Kılavuzu bilim" olmayan iktidar izlencelerinden çağın, toplumun gereksindiği bilimsel, sanatsal, teknolojik ürünler çıkmayacaktır. Yine "kılavuzu bilim" olmayan izlence ve tasarımlarla 20 yıl değil, 100 yıl, 200 yıl siyasal iktidarda

olsanız, örneğin 70 yıllık imam hatip denemeleriyle 7 yıllık ömrü olan bir Köy Enstitüsü başarısına ulaşamayacaksınız. Dün ve bugün olmadığı gibi gelecekte de örneğin hiçbir zaman bir Hasan Âli Yücel'iniz, İsmail Hakkı Tonguç'unuz, hiçbir zaman bir Genco Erkal'ınız, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nuz, hiçbir zaman bir Yaşar Kemal'iniz, Fazıl Say'ınız... olmayacak!

Sonuç olarak; dağarcığı, düşünce dünyası şu sözlerde yatan bir "entelektüel" düzey, zorunlu olarak "fıkrî iktidar"sızlığın dayanılmaz ağırlığı altında kıvrılmak durumundadır:

"Dünyanın hiçbir yerinde zorunlu fizik, kimya, matematik dersinin tartışma konusu olduğunu göremezsiniz. Ne hikmetse zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi tartışma konusu olur." (R. Tayyip Erdoğan, 29 Eylül 2014)

"Yıl, 1973 veya 1974. Atatürk Kültür Merkezi de yeni açılmış! Sanatsal gösteri var. Bize de para lazım. Bilet bulamıyorlar. Saat 4'te gidip bilet alıp millete veriyorduk! Ne o? Millet tiyatroya seyredecek. Güzel şey. Bizi ilgilendiriyor da, bizi bilet ilgilendiriyor... Oradan yolunuzu buluyorduk." (Binali Yıldırım, 27 Ocak 2017)